

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAHSUS
TA'LIM VAZIRLIGI

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAHSUS TA'LIM VAZIRLIGI
БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ЖАҲОН ТАРИХИ КАФЕДРАСИ

ЖАҲОН ТАРИХИНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

МАВЗУСИДАГИ RESPUBLIKA MIQËСИДАГИ ОНЛАЙН
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ АНЖУМАН

МАТЕРИАЛЛАРИ

БУХОРО-2020

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ЖАҲОН ТАРИХИ КАФЕДРАСИ

**ЖАҲОН ТАРИХИНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

*мавзусидаги Республика миқёсидаги онлайн
илмий-амалий анжуман*

МАТЕРИАЛАРИ

БУХОРО – 2020

ЖАҲОН ТАРИХИНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Илмий – амалий анжуман Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги тасарруфидаги олий таълим ва илмий-тадқиқот муассасаларида 2020 йилда Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 7 февралдаги № 56-ф сонли фармойиши асосида Бухоро давлат университетида 2020 йилнинг 24 сентябрь куни “**Жаҳон тарихининг долзарб муаммолари**” мавзусида Республика миқёсида онлайн илмий-амалий анжумани белгиланган тадбирларни амалга ошириш мақсадида ўтказилди.

МАСЪУЛ МУҲАРРИР:

Ҳайитов Ш.А. – БухДУ профессори, тарих фанлари доктори

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

Бухоро давлат университети ректори,
иқтисод фанлари доктори , профессор **О.Х.Ҳамидов**

Илмий ишлар ва инновациялар бўйича проректор, иқтисод
фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент **О.С.Қаҳҳоров**

Тарих ва маданий мерос факультети декани в.в.б. **Ж.Р.Жўраев**

Жаҳон тарихи кафедраси мудири, тарих
фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент **О.Р.Рашидов**

Жаҳон тарихи кафедраси доценти,
тарих фанлари номзоди **К.Ж.Рахмонов**

Бухоро тарихи кафедраси ўқитувчиси,
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) **Д.М.Жамолова**

Тўплаб нашрга тайёрловчилар:

*Рашидов О.Р. – Жаҳон тарихи кафедраси мудири, т.ф.ф.д., (PhD), доц.
Жамолова Д.М. – Бухоро тарихи кафедраси ўқитувчиси, т.ф.ф.д., (PhD)
Ҳайитов Ж.Ш. – Жаҳон тарихи кафедраси ўқитувчиси, т.ф.ф.д., (PhD)*

**Илмий-амалий анжуман материалларида чоп этилаётган
мақола ва тезислардаги матн, манба ва адабиётлар учун
муаллифларнинг ўзлари масъулдирлар**

Файзуллаева М.Ҳ. Антропология оламида инсон ва таом	59
Орзиев М.З. Туркистон ва Бухорода Эрон матбуотининг тарқалиши (XX аср бошлари).....	63
Джураев Ҳ. Х. Араб ёзувидаги нодир қўлёзма манбаларни моддий-техник маълумотларига қараб таҳлил этишнинг долзарблиги	68
То'раева Г. В. O'rta osiyoning moddiy madaniyati va san'ati tarixini o'rgangan arxeologik ekspeditsiyalar	72
То'раев А. И. Buxoro vohasiga ko'chib kelgan turkmanlarning oila-nikoh munosabatlari.....	75
Ахматов А. Ўзбек матбуотида иккинчи жаҳон урушининг ёритилиши	78
Маҳаммадиева С. Марказий осиёнинг ўрта асрларда аҳолиси ва этник таркибининг ўрганилиши.....	81
Tilavova Sh.S. Amir Shohmurod faoliyati davrida Buxoro amirligida ijtimoiy- iqtisodiy va siyosiy hayot.....	87
Раджабов О. XIX аср Британия тарихшунослигида “Катта ўйин” масаласи ва либерал тарихшунослик	92
Sharipov U.O. Qayumov T.T. Jahon tarixi fani mavzularini o'tishda innovatsiya (Ilmiy tadqiqot yangilik)larni joriy etishning amaliy ahamiyati	97
Хомиджонова М. Некоторые суждения о возникновении науки антропологии	101
2-ШЎЪБА ЖАҲОН ЦИВИЛИЗАЦИЯСИ ВА МАРКАЗИЙ ОСИЁ: ТАРИХ ВА ҲОЗИРГИ ЗАМОН	
Иноятов С. Жаҳоний шуҳрат соҳиби: шоир, матбуотчи, табиб ва жаҳонгашта сайёҳ.....	109
Jaimee K. Who are the shaybanids?	114
Рашидов О.Р. Маҳмуд Аз-Замахшарий илмий меросининг жаҳон тамаддунига қўшган ҳиссаси	121

ЖАҲОН ТАРИХИНИНГ ДОЛЗАРЪ МУАММОЛАРИ

Раупов С. Ўрта аср хунармандчилик цехлари фуқаролик жамияти институтларидан бири сифатида	126
Гаффоров Ш.С. Ирисқулов О.Ж. Жаҳон тарихида самарқанд қоғозининг ўрни	130
Тожибоев Б.М. Самарқанд қўрбошилари ва Аҳмад Заки Валидий Тўғон	135
Турақулов Б. Геннадий Кучеренко ва Самарқанд.....	140
Temirov F. U. Sadriddin Ayniy ijodiyotining dunyoviy ahamiyati	147
Ҳайтов Ж. Ш. Европа минтақасидан узум янги навларининг Туркистон ўлкасига кириб келиши ва иқлимлаштирилиши тарихи	152
Бобожонов Ш.У. Зиёрат туризми тарихига бир назар	155
Айматова З.Ф. X аср бошларида Бухоро амирлиги аҳолисининг ҳаж зиёрати.....	158
Аҳмадов О.Ш. XX аср бошларида Бухоро амирлигида анъанавий таълим-тарбия ва унинг ўзига хослиги.....	161
Болтаев Б.Б. Бухоро давлат университети музейи - маърифат маскани	165
Гадаев Ҳ.У. Чжэн Хэ (Муҳаммад) Бухоролик хитой адмираллари.....	170
Кучаров Ж. Амир Темур ва Темурийлар даврида Бухоронинг ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий тараққиёти хусусида	174
Мажидов Ж. Совет давлатининг транспорт ислохотлари ва унинг Бухоро транспорти соҳасига таъсири. (XX асрнинг 70 йиллари)	177
Нафиддинова Х.Р. Оила никоҳ муносабатларида аёлнинг ўрни: Тарих ва бугун.....	180
Саидбобоева Г. XX аср бошида Бухорода электрлаштириш тадбирлари.....	183
Elova D.D. XX asr boshlarida Turkiston qishloq xo'jaligiga yangi texnikalarining kirib kelishi.....	186

берувчи манбаларнинг эътиборсиз қолдирилиши ёки йўқотилишига, нотўғри ёндашувлар пайдо бўлишига сабаб бўлмоқда.

АДАБИЁТЛАР:

1. По стопам Апостола Фомы. Христианство в Центральной Азии. М.: "Сканрус". 2011.-С.7, 12, 176.
2. Массон М.Е. Происхождение двух несторианских надмогильных галек Средней Азии \ \ ОНУз., 1978.- №10.
3. Н.В.Пигулевская. Культура сирийцев в средние века.-М., 1979. – С.176
4. Ртвеладзе Э.В., Лившиц В. Памятники древней письменности.Т.:1985.-С.7
5. Ртвеладзе Э.В. Великий шелковый путь. Т.:, 1999.-С.79-81.
6. Кошаленко Г.А., Губаев А., Бадер А.Н., Гаибоев В.А. Древний Мерв в свидетельствах письменных источников. Ашгабат.1994.-Б.62, 63.
7. Praeparatio Evangelica. –Р.93.
8. Абу Райхон Беруний. Танланган асарлар. I том.-Т.: Фан,1968.- Б.342
9. Marquart J. Osteuropaische und ostasiatische Streifzuge.Lpz.,1903.- Р.283.
10. Cureton W. Spicilegium Syriacum.L.,1885.-Р.32
11. Беленицкий А.М. Вопросы идеологии и культов Согда по материалам пянджикентских храмов.М.,1954.-С.4
12. Ставиский Б.Я. Кушанская Бактрия. М.,1978.-С.177; Mingana A. The early Spread of Christianity in Central Asia and the Far East: A new docement.-Bull, of J.Rylands Library.9,2,1925.-Р.302.
13. Егише. О Вардане и войне армянской. Пер.И.А. Орбели. Ереван.1971.-С.65
14. Braun O. Ausgewahlte Akten persischer Martyrer. Kempten.-Munchen,1915.-Р.217.

БУХОРО ТУРИЗМИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Ҳаётова Нафиса Закировна

*“Миллий гоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълими” кафедраси
ўқитувчиси*

Бухоро Ўзбекистоннинг энг кўп сайёҳ ва меҳмон ташриф буюрадиган ҳудудларидан бири сифатида эътироф қилингани бежис эмас.

Бугунги кунда шаҳарни иқтисодий ривожлантириш, уни йирик туристик марказга айлантириш, кўҳна кентнинг меъморий обидалари асраш, зиёратгоҳларни ободонлаштириш, янги қурилишлар олиб борилаётган ҳудудларга замонавий кўрк бағишлаш борасида амалий ишлар олиб борилмоқда. Бухоро шаҳри ҳозирги кунда қурилиш майдонига айланган. Бухоро шаҳрида янги меҳмонхоналар, маданий-кўнгилочар масканларнинг барпо этилиши, янги ва замонавий турар жойларнинг қурилиши, собиқ “Шаҳристон” бозори ҳудудида ҳунармандлар марказини қуриш ишлари бошлаб юборилган. Музей шаҳар ҳисобланган Бухоро шаҳри қадимги меъморчилик ва замонавий архитектура уйғунлашган шаҳар сифатида намоён бўлмоқда. Шунини айтиш жоизки, Бухорода туризм соҳасини ривожланишини икки даврга бўлсак бўлади. Биринчи давр Ўзбекистон Республикаси биринчи президенти И.Каримов даврида соҳани ривожлантиришга доир ислохотлар (1991-2016 й) ва иккинчи давр Президентимиз Ш.Мирзиёев томонидан сўнгги тўрт йил давомида Бухорони янгича тарзда “эски” ва “янги” шаҳар қисмини уйғунлашган ҳолда ривожланиши учун олиб борилаётган бунёдкорлик ишлари туризм соҳаси янада ривожланишига олиб келди.

Тарихий ва архитектура ёдгорликлари зич жойлашган “эски” шаҳар ҳудуди ЮНЕСКОнинг жаҳон маданий мероси рўйхатига киритилган бўлиб, шаҳарни томоша ва зиёрат қилиш учун ҳар йили дунёнинг турли давлатларидан сайёҳлар ташриф буюришади. Президент Ш.М.Мирзиёев томонидан 2017 йил 19 майдаги “2017-2019 йилларда Бухоро шаҳри ва Бухоро вилоятининг туризм салоҳиятини жадал ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” қарори ва соҳага доир бошқа фармон ва қарорларнинг ижроси таъминланаётгани боис бугунги кунда сайёҳлик тараққиёти янги босқичга кўтарилди. Шу

қатори ташқи сиёсатда очиқлик принципига амал қилиниши, 76 та давлат фуқаролари енгиллаштирилган тартибда электрон виза олиши, 101 та мамлакат аҳолиси учинчи давлатга боришда Ўзбекистонга 5 кунгача визасиз кириши каби қатор имтиёзлар жорий этилиши миллий туризм салоҳиятини юксалтириш имконини яратди. Бу каби ўзгаришлар ва янгиланишлар самарасида Бухорога келаётган сайёҳлар оқими кейинги икки йилда 2-2,5 бараварга кўпайди.

Жаҳон тажрибаси шуни кўрсатадики, сайёҳлар қадимий руҳи ва қиёфасини сақлаб қолишга интилаётган кўхна шаҳарларга катта қизиқиш билдиради. Қадимий шаҳарлардан бўлмиш Бухоро айни шу жиҳати билан ажралиб туради. Бугунги кунда Бухоронинг ўрта асрларда шакланган маданий қиёфасини асл ҳолида сақлаб қолишга, бу борада йўл қўйилган камчиликларни бартараф этишга ҳаракат қилинмоқда. Бизга маълумки, совет даврида 500 гектарли Бухоро шаҳри тарихий ҳудудининг 350 гектари ўзгаришга маҳкум этилди. XX асрнинг 20- 60 йиллари мобайнида шаҳар қадимий мудофаа деворининг ичкари қисми бўйлаб жойлашган аксарият эски ҳовлилар, гузарлар, меъморий обидалар девор билан бирга бузиб текисланди. Жумладан, XVI - XVII асрга оид обидалардан Поянда-бий оталиқ масжиди, Бозори гусфанд, Хўжа Ниҳол, Шодимбий мадрасалари бутунлай бузиб ташланади. Ҳаттоки, Бухоро шаҳрининг Арк қалъаси ичидаги биноларнинг бизгача фақат 20 фоиза етиб келган, холос. Шу сабабли бугунги кунда жаҳон маданиятининг ёрқин ва қадимий ўчоқларидан бири бўлган Бухоро шаҳри тарихий қисмини сақлаб қолиш ҳар бирмизнинг бурчимиз ҳисобланади.

2019 йилда Бухоро шаҳрида сайёҳлик соҳасини изчил ривожлантириш, туризм индустрияси ва инфратузилмасини янада такомиллаштириш мақсадида туристларга хизмат кўрсатиш муассасалари сони 292 тага етказилди. Бу кўрсаткич 2017 йилда 95 тани, 2018 йилда 149 та ташкил этган эди. Шундан: 126 та меҳмонхона (4* юлдузли синфга мансуб 1 та меҳмонхона, 2* юлдузли синфга мансуб 1 та меҳмонхона) 114 та оилавий меҳмон уйлари (338 хона, 985 ўрин), 2 та квартира (5 хона, 10 ўрин), 2 та бутик отель (24 хона, 82 ўрин), 24 та ташкил этади. Шу қатори сайёҳларга турли маълумотлар орқали ёрдам берувчи туристик ахборот марказлар сони 2019 йилда 5 тани ташкил этган бўлса, бугунги кунда улар сони 12 тани ташкил қилиб, сайёҳларга сифатли хизмат кўрсатиб келмоқда. Вилоятда

ЖАҲОН ТАРИХИНИНГ ДОЛЗАРЪ МУАММОЛАРИ

туристик оқимни ошириш учун 2019 йилнинг ўзида 44 та меҳмонхона ва 10 та парк қурилиши, ҳаво шарларида парвоз, махсус фермер хўжаликларига сафарлар уюштириш, замонавий кинотеатрлар тармоғини ташкил этиш, велоўлаклар ва янги кўнгилочар масканлар қуриш амалга оширилди. 2020 йилга охири келиб, янги меҳмонхоналар сони яна 72 та ошиши кутилмоқда. Жорий йилда Бухорода илк 4 юлдузли меҳмонхона “Sahid Zarafshon” иш фаолиятини бошлади. 2 йил давомида олиб борилган таъмирлаш ишлари натижасида 15 йилдан буён бўш ҳолда ташлаб қўйилган меҳмонхона, ўзгача қиёфада 2020 йил март ойидан дастлабки сайёҳларни қабул қилди. Меҳмонхона қарийб 200 миллион аҳолиси бўлган, нақшбандия тариқати ғоялари кенг ривожланган Индонезия давлатининг “Sahid” компанияси билан ҳамкорликда фаолият юритади. Шуларни инобатга олган ҳолда Индонезия давлати фуқароларини Бухорога жалб қилиш ишлари ҳам йўлга қўйилмоқда.

Бухоро ўзининг ислом дини ва маданиятига беқиёс ҳисса қўшган улуғ сиймолари билан ҳам машҳурдир. Мустақиллик йилларида улар меросини ўрганиш, хотираларига ҳурмат бажо келтириш мақсадида кенг қўламли ишлар амалга оширилди. Айниқса, сўнгги тўрт йил давомида бу борадаги бунёдкорлик тадбирлари Бухоро шаҳри қиёфасини ўзгартириб бормоқда.

Маълумки, зиёрат туризми бўйича Бухоро вилояти салоҳияти жуда юқоридир. Бу йўналишда қулайликлар яратиш мақсадида Дин ишлари бўйича қўмита таркибида Зиёрат туризмининг қўллаб-қувватлаш бўлими ташкил этилди. Малайзия, Туркия, Индонезия каби давлатлар учун визасиз режим жорий этилди. Ҳозирги кунда мамлакатимизда маърифий исломни ривожлантириш, буюк алломалар мақбараларини обод қилишга қаратилаётган эътибор халқаро миқёсда тан олинди. Хусусан, Ислом Ҳамкорлик ташкилотининг таълим, фан ва маданият масалалар бўйича ташкилоти - ISESCO томонидан Бухоро шаҳри 2020 йилда Ислом маданияти пойтахти, деб эълон қилиниши юртимиз алломаларининг муқаддас динимиз ривожига қўшган улкан ҳиссасининг яна бир эътирофи бўлди. Президент Шавкат Мирзиёевнинг “Абдуҳолиқ Гиждувоний таваллудининг 915 йиллиги ва Баҳоуддин Нақшбанд таваллудининг 700 йиллигини нишонлашга тайёргарлик кўриш ҳамда уни ўтказиш тўғрисидаги” фармони ва Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 8 майдаги “2020 йилда Бухоро шаҳрининг

“Ислом маданияти пойтахти” деб эълон қилиниши муносабати билан амалга ошириладиган ташкилий-амалий, маданий-маърифий тадбирлар тўғрисида”ги фармойишида белгиланган вазифаларни бажариш бўйича “йўл харитаси” ишлаб чиқилиб, етти пир зиёратгоҳларида қурилиш, таъмирлаш ва ободонлаштириш ишларини амалга ошириш учун 100 миллиард сўмдан ортиқ, шу жумладан, маҳаллий бюджетдан 35,2 миллиард сўм маблағ ажратилди. Натижада етти пир зиёратгоҳларида 2017-2019 йилларда бирин-кетин ободонлаштириш, янги лойиҳа асосида қайта қуришлари олиб борилди. Жумладан, Абдулхолиқ Ғиждувоний зиёратгоҳи янги лойиҳа асосида қайта қурилиб, жоме масжиди барпо этилди. Хожа Али Ромитаний қадамжосида янги мақбарани қуриш ишлари поёнига етказилди. Саййид Мир Кулол зиёратгоҳидаги янги масжид биносининг ташқи ва ички қисмида пардозлаш ишлари олиб борилди. Хожа Анжир Фағнавий зиёратгоҳида янги минора қад кўтарди. Баҳоуддин Нақшбанд зиёратгоҳида янги автотураргоҳ барпо этилди.

Етти пир зиёратгоҳларининг барчасида замонавий меҳмонхоналар бунёд этилди. Ушбу зиёратгоҳларга олиб боровчи автомобиль йўллари таъмирланди. Йўл бўйларидаги Етти пир зиёратгоҳи жойлашуви харитаси, алломаларнинг ҳикматли сўзлари битилган лавҳалар жой олган 18 та стелла ўрнатилди.

Сўнгги йилларда Бухоро шаҳрида жойлашган бир нечта зиёратгоҳларда ҳам таъмирлаш ишлари олиб борилди. Жумладан Турки Жанди зиёратгоҳи 11-12 асрларга оид мақбара бўлиб, XX асрнинг 30-йиллари бошларида зиёратгоҳни таъмирлаш учун асосий манба ҳисобланган вақф мулклари бекор қилинганидан сўнг, зиёратгоҳ харобага айланади. Натижада XX асрнинг 70 йилларида бир неча қаватли пушталар (қабрлар) текисланиб, турар жойлар қурилади. Турки Жанди мақбараси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 4 октябрдаги 846-сонли қарорига асосан давлат муҳофазасига олинган. 2019-2020 йилларда “Обод маҳалла” дастури доирасида кенг кўламли реставрация ишлари амалга оширилди. Ниҳоят, 2020 йилга келиб, реставрация ва тиклаш ишлари якунланиб, зиёратчилар учун обод масканга айлантирилди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 4 октябрдаги “Моддий маданий мероснинг кўчмас мулк объектлари миллий рўйхатини тасдиқлаш тўғрисида”ги 846-сонли

ЖАҲОН ТАРИХИНИНГ ДОЛЗАРЪ МУАММОЛАРИ

қарори билан маданий мерос объектлари рўйхатига Бухоро вилоятидан киритилган иншоотлар сони 829 тага етган. Уларнинг 507 таси кўп асрлик қадимий меъморий обидалар, мадраса, хонақоҳ ва масжидлар, 18 таси “Етти пир” туркуми каби муқаддас қадамжо ва зиёратгоҳлар ҳисобланади. Бухоро шаҳрининг ўзида жами 347 та моддий маданий мерос объектлари давлат муҳофазасига олинган. Шундан, 2 та археология ёдгорликлари, 52 та архитектура объектлари, 17 та монументал санъат асарлари ва 7 та диққатга сазовор жойлардир.

Хулоса қилиб айтгандак, туризм соҳасини ривожланиши албатта шаҳар инфраструктурасига, иқтисодиётига, аҳоли турмуш –тарзига ҳам таъсир этмай қолмайди. Ўзбекистонни зиёрат туризми марказларидан бири сифатида эътироф этиш тўғрисидаги “Бухоро декларацияси”нинг қабул қилиниши ҳам Зиёрат туризми-туризм соҳасининг жадал ривожланиб бораётган ва XXI асрнинг етакчи трендига айланаётган йўналишлардан бири эканлигини кўришимиз мумкин. Зиёрат туризм соҳасини ривожлантиришнинг асосий мақсади, халқлар орасида тинчлик ва дўстлик алоқаларини мустаҳкамлашга, маданиятлараро ва цивилизациялараро мулоқотни қўллаб-қувватлаш анъанасини давом эттиришга, турли миллат ва динларнинг кўп асрлар давомида тинч тотувликда, ўзаро ҳурмат ва бағрикенгликка хизмат қилишдан иборатдир.

АДАБИЁТЛАР:

1. Э.Ёдгоров. “Bukhara City”-Бухоро шаҳрининг янги иммижи. Бухоронома. 2019 й 17 июль №57 (22/2011)
2. Ҳ.Тўраев. Бухоро: “ЭСКИ ШАҲАР”, “ЯНГИ ШАҲАР”. Бухоронома, 2018 йил 9-июнь (№47), 4-б
3. Бухоро шаҳар ҳокимлиги аппарати ахборот хизмати маълумотлари
4. sputniknews-uz.com
5. sputniknews-uz.com
6. Бухоро шаҳар ҳокимлиги аппарати ахборот хизмати маълумотлари
7. Бухоро шаҳар ҳокимлиги аппарати ахборот хизмати маълумотлари
8. uza.uz